

MATTILA, HEIKKI E. S. *Jurilinguistique comparée: Langage du droit, latin et langues modernes*, text francès per Jean-Claude Gémard, Cowansville (Quebec, Canadà), Yvon Blais, 2012, XXX + 646 p. ISBN: 978-2-89635-724-6.

Josep M. Mestres i Serra*

Les obres de referència general es caracteritzen, principalment, per la completesa de la matèria que abasten, pel fet de destacar entre les que tracten del mateix tema i perquè es perllonguen en el temps amb noves edicions revisades i actualitzades (darrerament, n'és també un tret rellevant que es puguin consultar gratuïtament per Internet). Dels vint trets «externs» que caracteritzen les obres de referència general de qualsevol disciplina —la professora Mireia Trias i Freixa i jo mateix els hem anat escatint d'una manera essencialment pràctica al llarg dels darrers cinc anys d'impartir l'assignatura de bibliografia de consulta en els postgraus de correcció i assessorament lingüístic de la Universitat Autònoma de Barcelona (els tres darrers, conjuntament)—, el llibre *Jurilinguistique comparée* en comparteix nou totalment i quatre parcialment (cal tenir en compte que en podria compartir divuit com a màxim, ja que és una publicació editada únicament en suport de paper), amb la qual cosa se situa dins la franja d'obres que clarament es poden considerar de referència general. L'única recança que ens podria quedar és que no hagi estat publicada en català, fet que pot limitar la difusió d'una obra com aquesta en el nostre àmbit cultural, sobretot actualment, en què els estudiants dominen més l'anglès que no pas el francès.

Pel que fa a l'autor, Heikki Eero Sakari Mattila, té un currículum idoni per a una obra d'aquesta classe; ja que, ultra el finès, domina l'anglès i el francès —llengua en què va escriure i va defensar la tesi doctoral l'any 1979—, i, a més, ha sabut assessorar-se amb especialistes d'altres llengües per a bastir l'entramat plurilingüístic i plurijurídic del llibre. També ha tingut l'encert de fer-se revisar acuradament la versió francesa d'aquesta edició per Jean-Claude Gémard, professor emèrit de dret de les universitats de Mont-real i de Ginebra, que n'ha establert una versió de qualitat a partir de les traduccions fetes pel mateix autor i altres col·legues, tasca que cal reconèixer i agrair per resultat assolit.

Quan l'obra d'un sol autor és reconeguda com a obra de referència general, sovint ho és perquè altres especialistes hi han aportat el coneixement i la pràctica que han permès d'arrodonir-la. En aquesta obra concreta, hi han col·laborat en tasques diverses que han merescut un esment específic Reijo Pitkäranta (especialista en llengua llatina), Kari Liiri (especialista en el règim lingüístic de la Unió Europea), Jean-Claude Gémard (traductor i jurilingüista en llengua francesa), Carles Duarte (especialista en els llenguatges juridicoadministratius espanyol i català, del qual manleva, entre altres dades, la definició de *llenguatge del dret*) i Tuuli Holtinen (redactora de les tres llistes de termes i expressions de llengües «estrangeres» i de l'índex analític, que són ben profitosos). Per a l'edició prèvia en anglès també havia comptat amb especialistes d'aquesta llengua i de la jurilingüística en llengua anglesa.

D'altra banda, la bibliografia consultada amb vista a la redacció de l'obra és extensa, està actualitzada i és bastant completa (ocupa a la vora de noranta pàgines de l'obra, unes nou-centes publicacions en total). És

* Josep M. Mestres i Serra, cap del Servei de Correcció Lingüística de l'Institut d'Estudis Catalans i professor de redacció jurídica i documental a la Facultat de Dret de la Universitat Pompeu Fabra.

Citació recomanada: MESTRES I SERRA, Josep M. «MATTILA, HEIKKI E. S. *Jurilinguistique comparée: Langage du droit, latin et langues modernes*, text francès per Jean-Claude Gémard, Cowansville (Quebec, Canadà), Yvon Blais, 2012, XXX + 646 p. ISBN: 978-2-89635-724-6», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 60, 2013, p.223-226, DOI 10.2436/20.8030.02.46

ben comprensible, però, l'absència d'una de les referències més recents en llengua catalana: el *Diccionari jurídic* (inicialment, *Diccionari jurídic català*) de la Societat Catalana d'Estudis Jurídics, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, que a final del 2013 consta de deu mil registres, entre els quals hi ha un miler d'unitats terminològiques llatines (hi tornarem més endavant). Aquest diccionari conté la definició i la traducció a l'espanyol de cada unitat terminològica no llatina.

Pel que fa al contingut, una ullada ràpida a l'extensa i detallada taula de matèries —ocupa catorze pàgines dels inicis de l'obra— ens ha permès de comprovar que tots els aspectes del llenguatge juridicoadministratiu (LJA) que són rellevants hi són tractats: la redacció en present —bé sigui amb valor descriptiu, bé sigui amb valor imperatiu—, l'ús de la veu passiva, l'ús de les abreviacions, el tractament del sexisme —en aquest aspecte, no s'acaba d'aclarir quina és la posició de l'autor, per bé que sembla que més aviat li fan nosa les dobles formes en els textos jurídics—, les remissions entre normes, etc., en forma de lliçons concises que obren camins a qui vulgui aprofundir-hi (a l'estil d'una altra obra de referència editada també en diverses llengües al final del segle passat: el manual *La terminologia. Les teories, els mètodes, les aplicacions*, de M. Teresa Cabré, Barcelona, Empúries, 1992). I, en segon i en tercer lloc, el fet que es tracta d'una tercera edició (la primera en francès) i que es publica des de fa deu anys (la primera edició es va publicar en finès l'any 2002 amb el títol *Vertaileva oikeuslingvistiikka* ('lingüística jurídica comparada'), i la segona, en anglès, l'any 2006 amb el títol *Comparative legal linguistics*), en certifiquen la vigència i l'actualitat.

Aquest magnífic manual de més de sis-cents setanta pàgines detalla, amb brevetat i concisió, tots els aspectes que afecten o que poden afectar la *jurilingüística*, que és com anomena l'autor la lingüística del dret (o lingüística jurídica), seguint la proposta formulada per Jean-Claude Gémar i altres autors canadencs l'any 2005 en l'obra *Jurilinguistique: entre langues et droits = Jurilinguistics: between law and language* (Brussel·les, Bruylant & Les Éditions Thémis). Aquest terme té l'avantatge que permet fixar la denominació d'una nova branca interdisciplinària del coneixement (a l'estil de la sociolingüística i l'etnolingüística, per exemple) i anomenar *jurilingüistes* els especialistes d'aquesta disciplina rebatejada. La jurilingüística examina l'evolució, les característiques (incloent-hi el vocabulari, la sintaxi i la semàntica) i l'ús de la llengua jurídica. Així mateix, utilitza mètodes estadístics que permeten completar l'estructura de l'LJA —i del dret mateix— a partir d'altres fonts d'informació. Això no obsta, naturalment, perquè puguem continuar parlant de *llenguatge juridicoadministratiu* o de *llenguatge administratiu i jurídic*, com hem fet sempre, com a denominació pròpia del llenguatge d'especialitat de l'àmbit del dret, que és una part d'aquesta «nova» disciplina.

L'edició actual té dos trets que poden ésser especialment interessants per a la nostra cultura jurídica: d'una banda, defensa la necessitat de la interdisciplinarietat i del plurilingüisme en la jurilingüística, i, de l'altra, el fet mateix que una obra estrangera es vulgui ocupar també de l'LJA espanyol i, ni que sigui mínimament, de l'LJA català; aquesta interdisciplinarietat es palesa comentant detalladament diverses disciplines lingüístiques i comparant-les amb la jurilingüística. L'enfocament plurilingüe de la jurilingüística té, emperò, un taló d'Aquil·les que no es pot negligir i que podem veure reflectit diverses vegades en l'obra present: la desorientació que pot provocar el fet d'espigolar ara d'ací ara d'allà a l'hora de recollir criteris, propostes i solucions; la sensació que transmet adesiara és la d'una visió calidoscòpica que podria ésser poc pràctica per a cap LJA concret. A més, atès que ha tingut edicions en tres llengües diferents, de vegades es fa difícil saber en quin LJA està pensant o a quin LJA espera que s'apliquin les recomanacions que s'hi fan, per bé que li hauríem de concedir el benefici del dubte, en el sentit que, segurament, té en ment els LJA que tenen la llengua del discurs com a pròpia (en aquesta tercera edició, doncs, les tradicions jurídiques que empenen el francès: la de França i la del Quebec, sobretot). El mateix autor ens adverteix dels errors que es produeixen en la traducció jurídica de normes, que poden crear molts problemes de comprensió i aplicació. De fet, fins fa poc temps els juristes havien estat refractaris als estudis interdisciplinaris sobre la llengua del dret; però darrerament un grup de jurilingüistes s'han començat a preocupar per la lexicologia jurídica i la tradició en dret, per la història del dret, per la sociologia jurídica, per l'antropologia i, fins i tot, per la jurilingüística comparada. En aquest sentit, el bon aprofitament de la bibliografia de referència emprada per a la redacció de l'obra sobre múltiples sistemes jurídics ha permès de bastir un discurs coherent i bastant complet de la situació actual de cada llengua, en el país d'origen i en els països que l'han adoptada com a llengua de l'àmbit jurídic.

Contràriament al que es podria pensar, l'enfocament plurilingüe de tots els aspectes tractats li confereix una perspectiva diferent i àmplia, perquè, malgrat la diversitat actual de tradicions i corpus legislatius, hi ha molts punts de contacte entre LJA que pertanyen a legislacions varies i que s'expressen en llengües també

diverses, encara que el tractament de qualsevol aspecte que hom vulgui estudiar o exposar a partir d'ara es complicarà, perquè exigirà tenir en compte també el que recomana la jurilingüística de les altres llengües de cultura, si més no les més properes.

També la varietat de llengües i de codis normatius tractats en els exemples del llibre podria fer una sensació estranya, com de poti-poti normatiu. Tanmateix, si tenim en compte la realitat de la Unió Europea —amb tres llengües de treball efectives (anglès, francès i alemany) i vint-i-quatre llengües oficials reconegudes—, la proposta d'aquesta obra pren un significat ple. Potser la dificultat més important que hi podem observar són les diferències sistèmiques entre el *common law* i la família romanogermànica. A hores d'ara s'està intentant bastir un sistema jurídic coherent a la UE i s'està desenvolupant un procés de formació del vocabulari jurídic comunitari que es procura dur a terme de tres maneres: fent adoptar sentits especialitzats a determinats mots, creant neologismes i adaptant/adoptant manlleus.

Un altre aspecte important d'aquesta tercera edició és que hi prenen un paper molt rellevant (una norantena de pàgines dedicades al llarg del text) les expressions llatines i la terminologia jurídica llatina en general. Mattila reconeix la vigència que aquesta llengua que es resisteix a morir té, encara ara, en l'LJA; fins al punt que s'ha fet revisar aquestes unitats terminològiques per l'expert llatí Reijo Pitkäranta, coredactor del programa radiofònic *Nuntii latini* de l'emissora finesa Radio 1, que tracta de l'actualitat internacional en llatí. Tot i que les expressions llatines causen sovint dificultats als professors que les han d'ensenyar i als juristes que les volen aplicar —i, per aquest motiu, no és estrany que molts manuals adoptin una actitud més aviat negativa pel que fa a l'ús de citacions llatines—, és inqüestionable que el llatí jurídic és emprat en tots els països occidentals, si més no en les obres de doctrina jurídica. En principi, els redactors de documents amb expressions llatines les fan servir per la universalitat del llatí i perquè és concís (sempre que siguin aplicades amb un significat idèntic, és clar). Aquestes expressions són escrites generalment en lletra cursiva —llevat que estiguin adaptades gràficament a la llengua d'arribada—, grafia recomanable per a evitar confusions.

Segons l'autor, l'ús de la llengua llatina té, bàsicament, tres funcions: la funció retòrica (eleva el nivell del text i li confereix una certa esplendor), la funció de representació (és una llengua de prestigi; per exemple, quan es fa servir per a inscripcions en edificis i emblemes) i la funció de fixació de conceptes i principis jurídics. D'altra banda, molts termes jurídics són d'origen llatí, tot i que el sentit pot haver estat modificat al llarg del temps segons la llengua i la codificació normativa, la qual cosa pot donar lloc a malentesos, per tal com hi ha diferències considerables entre les diferents cultures de dret quant a la coherència del llatí jurídic, i de vegades arriben a variar segons la branca del dret de què es tracta.

Val a dir que en la llista de diccionaris de llatí jurídic de la zona lingüística iberoromana que figura a la pàgina 258 de l'obra, no n'hi ha cap en català; però no hauríem de perdre de vista que, des de final de l'any 2010, disposem en línia del *Diccionari jurídic* de la Societat Catalana d'Estudis Jurídics (*cit.iec.cat/DJC*), el qual pot arribar a fer aquesta funció, ja que conté, en aquests moments, un miler de mots i expressions llatines del dret i és un projecte viu que s'anirà completant i actualitzant en els anys vinents.

Aquesta tercera edició de la *Jurilinguistique comparée* és adreçada majorment als quebequesos, que viuen en una situació de bilingüisme semblant, en alguns aspectes, a la de Finlàndia. En els capítols dedicats a cada llengua jurídica, aquesta és precedida de la història i les característiques del sistema jurídic concernit; per bé que, en l'edició actual, s'ha reduït al mínim aquesta informació.

Ultra el finès jurídic, l'obra s'ocupa també de l'alemany, el francès, l'espanyol (amb un breu esment del català) i l'anglès. La tria d'aquestes llengües ha estat guiada per la presumpció de l'autor que es tracta de veritables *llengües franques* en territoris més o menys amplis que abasten més d'un estat. És curiós observar que l'extensió dedicada a cada llengua jurídica és molt equilibrada (varia entre quaranta-una i quaranta-sis pàgines); sembla que hagi estat una decisió buscada per a no donar més importància a una llengua o a una altra. L'única excepció és l'anglès jurídic, que ocupa seixanta-dues pàgines: ultra la importància dels sistemes jurídics de llengua anglesa (el *common law*), especialment el dels EUA pel que fa al comerç internacional, el fet que la segona edició fos publicada en aquesta llengua segurament ha tingut molt a veure amb aquesta diferència quantitativa, com també el fet que no tingui un capítol específic el finès jurídic (la primera edició contenia una part sencera dedicada a la traducció jurídica al finès, que ha estat suprimida en les edicions posteriors perquè es devia considerar que podria tenir un interès limitat per als altres àmbits jurícolingüístics europeus).

Mattila insisteix, al llarg de l'obra, en les dues característiques fonamentals de l'LJA: *l'exactitud* i *la precisió*, malgrat que és conscient que són més aviat il·lusòries. Un altre aspecte destacable és l'ús de definicions per a evitar la polisèmia legal, tot i que reconeix que no són gaire ben vistes a França; de vegades, però, són inevitables per a precisar l'abast dels termes emprats en una norma legal. I conclou que el risc de malentesos jurídics en les transaccions internacionals, la comprensió lèxica i les necessitats de recerca jurilingüística sobre les institucions i els conceptes del dret, especialment la recerca comparada sobre els conceptes i els termes jurídics, pot ésser molt valuosa; així ho reconeix la Unió Europea, que el 2009 va impulsar un estudi de viabilitat d'un vocabulari jurídic multilingüe comparat (amb totes les llengües dels països membres), i encoratja a dur-la a terme des de diferents àrees d'especialitat.

L'obra es clou remarcant els efectes de l'LJA en la cultura lingüística general i destacant que els lingüistes catalans en són especialment conscients. No cal dir que seria molt recomanable poder disposar de la versió catalana d'aquest manual, especialment si s'hi pogués afegir un capítol independent dedicat a l'LJA en aquesta llengua, per l'abast i l'amplitud de coneixements i per la modernitat i l'actualització de la informació que ofereix en relació amb les altres llengües, i característiques que la podrien fer ben interessant i útil per als estudiants de dret, de traducció i de lingüística en general.